

WSTĘP

Filon z Aleksandrii (Philo Alexandrinus), znany też jako Filon Żyd (Philo Judaeus), był jednym z głównych myślicieli i egzegetów świata żydowsko-hellenistycznego i wczesnego chrześcijaństwa. Urodził się około 20 r. p.n.e. w Aleksandrii, a zmarł w 50 r. n.e. Wywodził się ze znamienitej rodziny aleksandryjskiej, która prawdopodobnie miała powiązania z elitami greckimi i rzymskimi¹. W Aleksandrii prowadził ożywioną działalność polityczną i literacką². Tu także pobierał stosowne nauki w gimnazjum kształtującym jego ciało i umysł. Uczestniczył również w wykładach filozoficznych, które poszerzyły jego światopogląd oraz wpłynęły na koncepcje moralne, religijne i historiozoficzne przedstawione w jego dziełach i rozważaniach. Filon, żyjąc w Aleksandrii na skrzyżowaniu dwóch kultur, stał się żywym dowodem umiejętności rozpatrywania tekstów Biblii w świetle rabinicznego judaizmu i platońskiej filozofii.

Na temat życia Filona wiemy niewiele, znacznie więcej informacji mamy o bracie i rodzinie Filona, co zawdzięczamy Józefowi Flawiuszowi. Wspomniat on o Aleksandrze, bracie Filona, w Dawnych dziejach Izraela w ks. XVIII w wersach 159-160, w ks. XIX w wersach 276-277 oraz w Wojnie żydowskiej w ks. V w wersie 205. Natomiast o kilku epizodach z życia Filona można dowiedzieć się, analizując wybrane jego dzieła, między innymi *De congressu eruditionis gratia*³, gdzie w wersach 15-18 oraz 73-77 wspomniat o filozoficznym i ogólnym wykształceniu, a w dziele *De Providentia*

¹ Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, przeł. Z. Kubiak, J. Radożycki, Warszawa 1993, cz. 1, ks. XVIII 8; XX 5; Philo Judaeus, [w:] Sanctus Eusebius Hieronymus, *Liber De viris illustribus* XI, [w:] Sancti Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri, *Opera Omnia*, t. 2, ed. J.P. Migne, Parisiis 1883, s. 658.

² E. Dąbrowski, *Wstęp*, [do:] Józef Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, s. 36; H.L. Goodhart, L.R. Goodenough, *The Politics of Philo Judaeus. Practice and Theory with Bibliography of Philo*, Yale 1938, s. 1-3.

³ Philo Alexandrinus, *De congressu eruditionis gratia* [w. 15-18, s. 75 oraz w. 73-77], [w:] Philo Alexandrinus, *Opera*, vol. 3, ed. L. Cohn, P. Wendland, S. Reiter, Berolini 1898, s. 86-87.

w księdze II wersie 64 o swojej jedynej wizycie w świątyni w Jerozolimie⁴. Znacznie więcej dowiadujemy się o poglądach Filona na życie z jego dzieła *De specialibus legibus* III 1-6⁵.

Spuściznę literacką Filona można podzielić na cztery grupy. Pierwszą grupę stanowią dzieła filozoficzne, drugą egzegetyczne, trzecią historyczno-apologetyczne, a do czwartej można zaliczyć apokryfy i dzieła zaginione. Jego dzieła cechuje wyraźny synkretyzm filozoficzno-teologiczny, w którym łączy się grecki sposób filozoficznego myślenia z żydowską teologią opartą na Biblii, będącą dla Filona źródłem mądrości oraz ideałów filozofii greckiej. Takie podejście do Biblii pozwoliło mu stworzyć żydowską teologię z ekscentrycznymi elementami spekulacji greckiej.

Spośród wielu znanych i cenionych dzieł Filona na uwagę zasługują *Hipotezy* – traktat, który przetrwał we fragmentach zachowanych w *Praeparatio Evangelica* VIII 5, 11 (5); 6, 1-10; 7, 1-21 Euzebiusza z Cezarei. *Praeparatio Evangelica* składa się z 15 ksiąg i według historyka kościoła J. Stevenso- na została napisana w duchu apologetycznym. Euzebiusz stworzył *Praeparatio Evangelica* z myślą obrony prawdy o religii chrześcijan. Problematyka dzieła skupia się na ataku wyimaginowanych przekonań religijnych pogan oraz ich wiary w wyrocznie i astrologię. Autor udowadnia, przytaczając liczne fragmenty z pism żydowskich, jak niewiele znaczą dla sensu bytu, filozofii życia, relacji międzyludzkich oraz relacji człowieka do Boga (rzeczywistości transcendentnej) zaczerpnięte i przytoczone w tekście *Praeparatio* teorie i argumenty autorów nie-Żydów i niechrześcijan⁶. Ponadto charakter dzieła i analiza treści wskazuje, że *Praeparatio* jest miejscem literackich zmagania między ukonstytuowaną tożsamością religijną chrześcijan a etniczną tożsamością Greków⁷. Co więcej, jest ono skarbnicą licznych zaginionych tekstów, do których należą między innymi *Hipotezy* Filona. Euzebiusz, cytując wiele fragmentów dzieł autorów żydowskich, w tym także *Hipotezy* Filona, zbijał wszelkie niedorzeczne argumenty i teorie snute w świecie starożytnym o wierze chrześcijan. Treść *Hipotez* zachowanych

⁴ Philonis *De providentia* II 64, [w:] Philonis Judei Opera Omnia, textus editus ad fidem optimarum editionum C.E. Richert, vol. 8, Lipsiae 1830, s. 77; A. Kasher, *Jews and Hellenism cities in Eretz-Israel. Relations of the Jews in Eretz-Israel with the Hellenistic cities during the Second Temple Period (332 BCE-70 CE)*, Texte und Studien zum Antiken Judentum 21, Tübingen, 1990, s. 233-234.

⁵ Philonis *De specialibus legibus* III 1-6, [w:] Philonis Alexandrini Opera Quae Supersunt, vol. 5, ed. L. Cohn, P. Wendland, S. Reiter, Berolini 1906, s. 150-161.

⁶ Eusebius of Caesarea, [w:] J. Wyatt Cook, *Encyclopedia of Ancient Literature*, New York 2008, s. 240-241.

⁷ Por. A.P. Johnson, *Ethnicity and Argument In Eusebius' Praeparatio Evangelica*, Oxford 2006, s. 10-11.

w *Praeparatio Evangelica* wskazuje na ich apologetyczny charakter. Autor w tym traktacie zawarł pochwałę Prawa Mojżeszowego oraz argumentację odpierającą prawdopodobnie zarzuty jego oskarżycieli. Filon, dając krótki wykład na temat pradowego pochodzenia narodu żydowskiego, siły i talentu Mojżesza oraz zasadności nadanych Praw, podkreślił elitarność Żydów oraz odrzucił wszelkie oszczerstwa i niedomówienia, jakie szerzono w miastach Cesarstwa Rzymskiego.